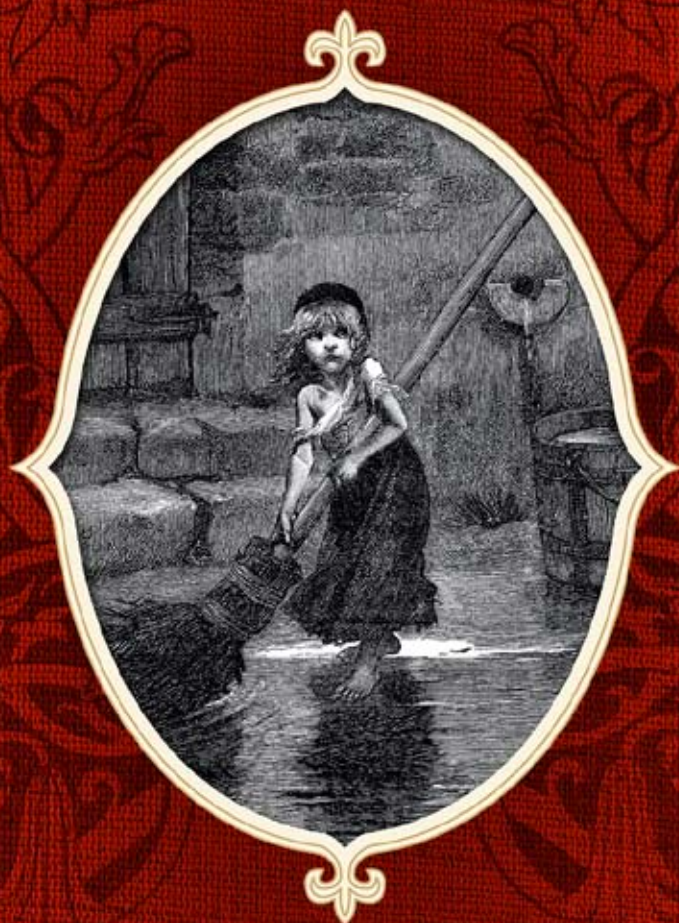

PIRMA KARTĄ VISI TOMAI VIENOJE KNYGOJE

Vargdieniai

Victor Hugo

Vargdieniai

Victor Hugo

Romanas

Iš prancūzų kalbos vertė
PRANAS POVILAITIS

Kol tvers pasaulyje įstatymų ir papročių saugomas socialinis prakeikimas, pačiame civilizacijos klestėjime dirbtinai sukuriąs pragarą ir fatališką žmogaus lemtimi apsunkinąs likimą, kuris pareina nuo dievo; kol bus išspręstos trys mūsų šimtmečio problemos: vyriškio nusmukimas dėl priklausymo proletariatui, moters puolimas dėl bado, vaiko sunykimas dėl tamsumo; kol tam tikruose visuomenės sluoksniuose bus galimas socialinis dusimas; kitais žodžiais, ir dar platesniu požiūriu imant, kol egzistuos žemėje tamsybė ir skurdas, tol knygos, panašios į šitą, galės būti naudingos.

*Otvil-Hauzas,
1862 m. sausio 1 d.*

PIRMA DALIS
FANTINA

PIRMOJI KNYGA

TEISUOLIS

II

KUNIGAS MIRIELIS

1815 metais Šarlis Fransua Bjenveniu Mirielis buvo Dinio vyskupas; Dinio vyskupystę jam teko tvarkyti nuo 1806 metų.

Nors ši smulkmena nėra kuo nors esmingiau susijusi su tuo, ką mes turime papasakoti, vis dėlto gal bus ne pro šalį, bent jau dėl didesnio tikslumo, čia paminėti tas šnekas ir paskalas, kurios buvo paplitusios apie vyskupą, kai jis atvyko į dieceziją. Kitų šnekos, vis tiek, ar jos teisingos, ar melagingos, žmogaus gyvenimui, o ypač jo likimui, dažnai turi tokios pat reikšmės kaip ir jo paties poelgiai. Ponas Mirielis buvo Ekso teismo rūmų nario sūnus, taigi priklausė teisminei aristokratijai. Kalbėta, kad jo tėvas, skirdamas jį tai pačiai karjerai ir laikydamasis gana paplitusio teisininkų šeimose papročio, apveddino jį labai jauną, aštuoniolikos ar dvidešimties metų. Pasakota, kad, nepaisant tos santuokos, apie Šarlį Mirielį buvo labai daug kalbama. Jis buvo gražaus stoto, nors ir nedidoko ūgio, elegantiškas, patrauklus, sąmojingas; visa pirmoji jo gyvenimo dalis praslinko aukštumėnėje ir su galantiškais nuotykiais.

Užklupus revoliucijai, įvykiai sekė vienas paskui kitą, teismo valdininkų šeimos, gero-kai prarėtėjusios, išvaikytos, persekiojamos, išsisklaidė į visas puses, ponas Šarlis Mirielis pačiomis pirmosiomis revoliucijos dienomis emigravo į Italiją. Jo žmona tenai mirė plaučių liga, kuria jau seniai sirgo. Vaikų jie neturėjo. Kaipgi toliau susiklojo pono Mirielio likimas? Senosios prancūzų visuomenės žlugimas, jo paties šeimos žuvimas, 1793 metų tragiški įvykiai, kurie, galbūt, dar baisesnį atrodė emigrantams, stebėjusiems juos iš tolo su tuo siaubu, kuris viską išpučia, – ar tik ne šitai įdiegė jam mintį atsižadėti pasaulio ir nuo jo atsitolinti? O gal pačiame kūryje visų tų pramogų ir aistrų, užpildžiusių jo tuolaikinį gyvenimą, staiga ištiko jį vienas iš tų slėpiningų ir baisių smūgių, kurie, pataikę tiesiog į širdį, kartais parbloškia žmogų, paprastai atsilaikantį prieš visuomenės katastrofas, nors jos ir suardo jo gyvenimą ir sunaikina materialinę jo gerovę? Niekas nebūtų galėjęs į tai atsakyti; buvo žinoma tik tiek, kad iš Italijos jisai grįžo kaip kunigas.

1804 metais kunigas Mirielis buvo B. klebonas (Brinjole). Jis buvo jau senas ir gyveno visai vienišas. Prieš pat vainikavimą kažkokiu menku savo parapijos reikalėliu – dabar jau sunku ir pasakyti, koku – jis buvo atvykęs į Paryžių. Beieškant savo parapijiečiams

pagalbos, tarp kitų galingų asmenų, jam teko pabuvoti ir pas kardinolą Fešą. Vieną kartą, kai imperatorius buvo atsilankęs pas savo dėdę, garbusis klebonas, kuris tuo metu laukė priėškambaryje, susitiko akis į akį su jo didybe. Napoleonas, pastebėjęs, kad senukas į jį gana smalsiai žiūri, atsigręžęs atžariai paklausė:

– Kas tasai geras žmogus, kuris į mane taip žiūri?

– Jūsų didybe, – tarė kunigas Mirielis, – jūs žiūrite į gerą žmogų, o aš žiūriu į didį žmogų. Abudu gali iš to turėti naudos.

Imperatorius tą patį vakarą paklausė kardinolą to klebono pavardės, ir po kiek laiko kunigas Mirielis tiesiog apstulbo, sužinojęs, kad jis paskirtas Dinio vyskupu.

Kiek buvo tiesos tuose pasakojimuose apie pirmąjį pono Mirielio gyvenimo periodą, niekas tikrai nežinojo. Nedaug kas pažino Mirielių šeimą prieš revoliuciją.

Vyskupas Mirielis turėjo patirti tą patį likimą, kuris ištinka kiekvieną naują žmogų, atvykstantį į nedidelį miestelį, kuriame yra daug malančių liežuvių ir labai maža mąstančių galvų. Jis turėjo šitai patirti, nors ir buvo vyskupas, ir kaip tik dėl to, kad jis buvo vyskupas. Berods, visos tos šnekos, į kurias tapo įveltas jo vardas, gal ir buvo tik šnekos, gandai, paskalos, apkalbos; trumpai tariant, liežuviai, kaip vaizdingai sako pietiečiai.

Šiaip ar taip, praėjus devyneriems jo vyskupavimo ir gyvenimo Dinyje metams, visi tie plepalai ir kalbos, kurios iš pradžių labai domina mažus mažų miestelių žmones, buvo jau paskendę gilioje užmarštyje. Niekas dabar nebūtų drįsęs jų pasakoti, niekas nebūtų drįsęs net jų prisiminti.

Vyskupas Mirielis atsikėlė į Dinį drauge su sena mergina, panele Batistina, savo seseimi, dešimčia metų už jį jaunesne.

Jie turėjo vieną tarnaitę, panelės Batistinos amžininę ponią Magluar, kuri ligi šiol buvo *kunigo klebono tarnaitė*, o dabar įgijo dvigubą titulą: ji vadinosi panelės Batistinos kambarine ir monsinjoro šeimininke.

Panelė Batistina buvo aukšta, laiba, išblyškusi ir romi moteris; ji įkūnijo tą idealą, kurį išreiškia žodis „garbi“, nes atrodo, kad tiktai motinystė suteikia moteriai teisę vadintis „garbinga“. Ji niekad os nebuvo graži, tačiau visas jos gyvenimas, kurį sudarė nenutrūkstama gerų darbų grandinė, ilgainiui suteikė jos veidui savotiško balčio bei giedrio, ir pasenusi įnai įgavo tai, ką būtų buvę galima pavadinti gerumo grožiu. Kas jos jaunystėje buvo liesumu, subrendusiame amžiuje virto kone skaidrumu, ir pro šį vaiskumą galėjai matyti angelą. Ji atrodė išausta iš šešėlio; lygiai tiek kūno, kad būtų žymu lytis; gumulėlis šviečiančios iš vidaus medžiagos; didelės, visuomet žemyn nuleistos akys, – tarytum jos siela ieškotų dingsties pasilikti žemėje.

Ponia Magluar buvo smulki senutė, žila, įkūni, net aptukusi, pluši, visada uždususi – pirma, dėl nuolatinio bėgiojimo, antra, dėl astmos.

Kai vyskupas Mirielis atvyko į Dinį, jis buvo įkurdintas vyskupų rūmuose su visomis ceremonijomis, kurių reikalavo imperatoriaus dekretai, titulų sąrašė vyskupui palikdami vietą tuojau pat po generolo majoro. Meras ir teismo pirmininkas pirmi jam padarė vizitą, o jis irgi pirmas padarė vizitą generolui ir prefektui.

Vyskupui ėmus eiti pareigas, miestas laukė, kokie bus jo darbai.

III

KUNIGAS MIRIELIS TAMPA
MONSINJORU BJENVENIU

Dinio vyskupo rūmai stovėjo greta ligoninės.

Tai buvo erdvus puikus mūrinis namas, kurį praeito šimtmečio pradžioje pastatė monsinjoras Anri Piužė, Paryžiaus universiteto teologijos daktaras, Simoro abatas, Dinyje vyskupavęs 1712 metais. Tai buvo tikrai kunigaikščio rūmai. Viskas tenai atrodė didingai: ir vyskupo apartamentai, ir salonai, ir kambariai, ir garbės kiemas, labai platus, su skliaustomis pasivaikščioti skirtomis senovinio Florencijos skonio galerijomis, ir sodai su puikiais medžiais. Valgomajame, ilgoje ir prašmatnioje salėje apatiniame aukšte, į sodų pusę, monsinjoras Anri Piužė 1714 metų liepos 29 dieną buvo iškėlęs iškilingus pietus monsinjorams: Šarliui Briularui de Žanlisui, Ambreno arkivyskupui kunigaikščiui; Antuanui de Megrinji, kapucinui Graso vyskupui; Filipui Vandomiečiui, Prancūzijos didžiajam priorui; abatui Sent Onorė Lerensiečiui; Fransua de Bertonui Grijoniečiui, Vanso vyskupui baronui; Sezarui de Sabranui Forkalkjiečiui, Glandevo vyskupui sinjorui, ir Žanui Soanenui, oratorijos presbiteriui, ordinariniam karaliaus pamokslininkui, Senezo vyskupui sinjorui. Šių septynių garbingų dignitorių portretai puošė šią salę, o atmintinoji data, *1714 metų liepos 29-oji*, aukso raidėmis buvo išgraviruota balto marmuro lentoje.

Ligoninė buvo ankštame, žemame dviejų aukštų name su nedideliu sodeliu.

Trečią dieną po savo atvykimo vyskupas apsilankė ligoninėje. Vizitui pasibaigus, jis paprašė ligoninės direktorių teiktis atvykti pas jį.

- Ponas direktoriau, – paklausė vyskupas, – kiek šiuo metu jūs turite ligonių?
- Dvidešimt šešis, monsinjore.
- Tiek ir aš suskaičiavau, – patvirtino vyskupas.
- Lovos, – pridūrė direktorius, – labai ankštai sustatytos viena prie kitos.
- Taip, šitai aš irgi pastebėjau.
- Kambariai nepritaikyti palatoms, ir juos labai sunku vėdinti.
- Ir man taip atrodo.
- Be to, kai pasitaiko saulėta diena, sodelyje per maža vietos sveikstantiesiems.
- Aš lygiai taip pagalvoju.
- Epidemijų metu – šįmet pas mus siautė šiltinė, prieš dvejus metus karštligė – kartais turime per šimtą ligonių ir stačiai nežinome, ką su jais daryti.
- Šitai ir man buvo atėję į galvą.
- Nieko nepadarysi, monsinjore, – pastebėjo direktorius, – reikia su tuo susitaikinti. Šis pašnekesys vyko apatiniame aukšte, ilgoje valgomąjo salėje.
- Vyskupas valandėlę tylėjo, paskui staiga paklausė ligoninės direktorių:
- Ponas direktoriau, kiek, jūsų nuomone, galėtų sutilpti lovų vien tik šioje salėje?
- Monsinjoro valgomajame? – sušuko apstulbęs direktorius.

Vyskupas apibėgo akimis salę, tarytum mintyse ką matuodamas ir skaičiuodamas.

– Čia sutilptų gerų dvidešimt lovų! – tarė jis lyg sau pačiam; paskui garsiai kalbėjo: – Klausykite, ponas ligoninės direktoriau, štai ką aš jums pasakysiu. Matyti, čia kažkokia klaida. Jūsų yra dvidešimt šeši žmonės, ir esate sukimšti penkiuose ar šešiuose nedideliuose kambarėliuose. Mūsų gi tikrai trys, o vietos pas mus pakaktų šešiasdešimčiai. Taigi čia aiški klaida, aš jums sakau. Jūs turite užmęs mano butą, o aš jūsų. Gražinkite mano namus man. Šičia gi jūs šeiminkas.

Kitą dieną tie dvidešimt šeši vargšai buvo įkurdinti vyskupo rūmuose, o vyskupas užėmė ligoninės namą.

Vyskupas Mirielis jokio turto neturėjo, nes per revoliuciją žuvo visi jo šeimos ištekliai. Jo sesuo naudojosi iki gyvos galvos penkių šimtų frankų renta, kurios jai užtekėjo asmeninems išlaidoms, kai jie gyveno klebonijoje. Monsinjoras Mirielis kaip vyskupas gaudavo iš valstybės penkiolika tūkstančių frankų algos. Atsikėlęs į ligoninės namą, vyskupas Mirielis tą pačią dieną visiems laikams nustatė, kam ta suma turi būti vartojama. Mes čia nurodome sąmatą, parašytą jo paties ranka.

MANO NAMŲ IŠLAIDŲ PASKIRSTYMO SĄMATA:

<i>Žemesniajai seminarijai</i>	1500 livrų
<i>Misijų kongregacijai</i>	100 livrų
<i>Mondidjė lazaristams</i>	100 livrų
<i>Svetimų kraštų misijų seminarijai Paryžiuje</i>	200 livrų
<i>Šventosios Dvasios kongregacijai</i>	150 livrų
<i>Šventosios Žemės religinėms įstaigoms</i>	100 livrų
<i>Motinos globos draugijoms</i>	300 livrų
<i>Be to, tokiai pat draugijai Arlio mieste</i>	50 livrų
<i>Įnašas kalėjimų išlaikymui pagerinti</i>	400 livrų
<i>Įnašas kalinių būviui pagerinti ir jiems išlaisvinti</i>	500 livrų
<i>Seimų tėvams, kalinamiems už skolas, išpirkti</i>	1000 livrų
<i>Priedui prie algos neturtingiems diecezijos mokytojams</i>	2000 livrų
<i>Aukštųjų Alpių departamento visuomeniniam javų aruodui</i>	100 livrų
<i>Dinio Manoko ir Sisterono moterų kongregacijai neturtingoms mergaitėms nemokamai auklėti</i>	1500 livrų
<i>Vargšams</i>	6000 livrų
<i>Mano asmeninems išlaidoms</i>	1000 livrų
<i>Iš viso</i>	15 000 livrų

Per visą laiką, kol jis turėjo užmęs Dinio vyskupystės sostą, monsinyoras Mirielis beveik nieko šiame sutvarkyme nepakeitė. Šią sąmatą, kaip matėme, jis vadino *savo namų išlaidų paskirstymu*.

Šitą lėšų sutvarkymą panelė Batistina priėmė visiškai nuolankiai. Šiai šventai sielai Dinio vyskupas buvo kartu brolis ir ganytojas, bičiulis pagal kraujo giminystę ir vadovas pagal bažnyčios įstatymą. Jinai jį mylėjo ir gerbė paprastai, be jokio gudragalviavimo. Kai jis kalbėdavo, ji jam pritardavo. Tik viena tarnaitė, ponია Mugluar, truputį pamurmėdavo. Vyskupas, kaip mes galėjome pastebėti, pasiliko sau tiktai tūkstantį livrų, prie kurių pridėjus panelės Batistinos rentą, susidarė pusantro tūkstančio frankų metams. Iš tų pusantro tūkstančio frankų gyveno dvi senos moterys ir senukas vyskupas.

O kai atvykdavo į Dinį sodžiaus klebonas, vyskupas dar rasdavo būdą jam pavaišinti – dėl ponios Magluar griežtos ekonomijos ir panelės Batistinos išmintingo šeiminkavimo.

Vieną kartą – buvo praėję kokie trys mėnesiai po jo atvažiavimo į Dinį – vyskupas tarė:

– O vis dėlto man sunkoka išsiversti!

– Aš manau! – sušuko ponია Magluar. – Monsinjoras net nepareikalavo iš departamento kelionpinigių, kuriuos jis jums privalo duoti karietai išlaikyti ir važinėjimui po dieceziją. Seniau vyskupai visuomet tuo naudodavosi.

– Iš tikrųjų! – tarė vyskupas. – Jūs sakote tiesą, ponია Magluar.

Ir jis pareikalavo.

Po kiek laiko generalinė taryba patenkino vyskupo reikalavimą ir paskyrė jam kasmetę trijų tūkstančių frankų sumą pagal šią išlaidų poziciją: *assignavimas pono vyskupo karietai išlaikyti, pašto ir pastoralinių kelionių išlaidoms*.

Tatai sukėlė didelį triukšmą tarp vietinės buržuazijos, ir šia proga vienas imperijos senatorius, buvęs Penkių šimtų tarybos narys, pasireiškęs kaip Briumero aštuonioliktosios^{1*} šalininkas ir gavęs prie Dinio miesto puikų senatorišką dvarą, parašė tikybų ministrui ponui Bogo de Preamenė piktą konfidencialų laišką, iš kurio mes žodis į žodį pateikiame šias eilutes:

„Karietos išlaikymo išlaidos! Ką veikti su karieta mieste, kuriame nėra nė keturių tūkstančių gyventojų? Pašto ir kelionių išlaidos! Pirmiausia, kuriam galui tos kelionės? Paskui, ar įmanoma važinėti pašto arkliais šiame kalnuotame krašte? Jokių kelių pas mus nėra. Čia galima tik raitam joti. Net pats Diuransos tiltas prie Šato Arnu vos atlaiko jaučiais traukiamą vežimą. Tie kunigai visi tokie. Gobšūs ir šykštūs. Šisai atvykęs dėjosi geru ganytoju. Dabar elgiasi kaip ir kiti. Jam prireikė karietos ir pašto vežimo! Jam prireikė prabangos kaip ir buvusiems vyskupams! Ak, visa ta kunigauja! Ponas grafe, nieko doro nebus, kol imperatorius neišvaduos mūsų iš ilgaskvernių. Šalin popiežių! (Reikalai su Roma tada buvo ėmę šlyti.) O aš už Cezarį, tiktai už Cezarį. Ir t. t., ir t. t.“

Užtat ponią Magluar šis dalykas labai nudžiugino.

– Puiku! – tarė ji panelei Batistinai. – Monsinjoras pirmiausia pasirūpino kitais, bet galų gale turėjo pagalvoti ir apie save. Visus labdarybės reikalus jis sutvarkė. O jau šitie trys tūkstančiai livrų bus mums. Pagaliau!

Tą patį vakarą vyskupas parašė ir padavė seseriai tokio turinio raštelį:

* Skaitmenimis pažymėtos teksto vietos aiškinamos knygos gale.

KARIETOS IŠLAIKYMO IR KELIONIŲ IŠLAIDOS

<i>Mėšos sultiniai ligoninės ligoniams</i>	1500 livrų
<i>Ekso našlaičių globos draugijai</i>	250 livrų
<i>Draginjano našlaičių globos draugijai</i>	250 livrų
<i>Pamestinukams</i>	500 livrų
<i>Našlaičiams</i>	500 livrų
<i>Iš viso</i>	3000 livrų

Toks buvo vyskupo Mirielio biudžetas.

O dėl pašalinių vyskupo pajamų, gaunamų iš atleidimų nuo užsakų, dispensų, krikšto, pamokslų, bažnyčių ir koplyčių šventinimo, jungtųjų ir t. t., tai vyskupas, kaip uoliai imdavo pinigų iš turtingųjų, taip lengvai viską atiduodavo vargšams.

Netrukus iš visų pusių ėmė jam plaukti piniginės aukos. Į vyskupo Mirielio duris klabeno ir pasiturintieji, ir nieko neturintieji: vieni ateidavo išmaldos, kiti ją atnešdavo. Nepraėjus nė metams, vyskupas tapo visų labdarių išdininku ir visų vargstančiųjų kasininku. Žymios sumos pereidavo per jo rankas, bet niekas negalėjo priversti, kad jis pakeistų savo gyvenimo būdą, leistų sau bent trupinėlių viršaus, negu būtinai reikėjo.

Toli gražu. Kadangi dar visada yra daugiau vargo apačioje negu gailėstingumo viršuje, tai galima pasakyti, kad viskas jau būdavo atiduodama anksčiau, negu gaunama, – dingdavo kaip vanduo sausoje žemėje; kad ir kiek pinigų vyskupas surinkdavo, jam vis tiek jų trūkdavo. Tada jis apiplėšdavo patį save.

Pagal paprotį vyskupai savo ganytojiškų raštų ir laiškų antraštėse žymi visus savo vardus, gautus per krikštą, tačiau vietos varguoliai, dėkingumo vedini, iš visų vyskupo vardų instinktyviai pasirinko tą, kuris jiems atrodė prasmingiausias, ir jį vadino tik monsinjoru Bjenveniu*. Mes seksime jų pavyzdžiu ir, progai pasitaikius, jį taip vadinsime. Be to, šis vardas ir jam pačiam patiko.

– Aš mėgstu šį vardą, – sakydavo jis, – Bjenveniu atitaiso monsinjorą.

Mes nepretenduojame, kad mūsų čia nupieštas vyskupo portretas būtų teisingas; mes tik pasakysime, kad jisai panašus.

GERAM VYSKUPUI BLOGA VYSKUPYSTĖ

Vyskupas, kad ir pavertė savo karietą į išmaldas, nuo vizitacijų anaip tol neatsisakė. O keliauti po Dinio dieceziją nebuvo patogu. Ten labai maža lygumų, daug kalnų ir beveik nėra kelių, kaip mes ką tik matėme; trisdešimt dvi parapijos, keturiasdešimt vienas vika-

* Bjenveniu (*bienvenu*) – mielas, pageidaujamas, laukiamas (svečias).

riatas ir du šimtai aštuoniasdešimt penkios filijos. Visa tai aplankyti – nelengvas darbas. Tačiau vyskupas visas kliūtis nugalėdavo. Jeigu būdavo netoli, jis eidavo pėsčias, lygumoje važiuodavo dvitekiniu vežimaičiu, kalnuose jodavo raitas ant mulo. Paprastai jį lydėdavo abidvi senutės. Jei kelionė joms būdavo pernelyg varginga, jis keliaudavo vienas.

Kartą jis atvyko į Senezą, buvusią vyskupų rezidenciją, raitas ant asilo. Jo piniginė šiuo metu buvo visiškai išsekusi ir neleido jam pasinaudoti kokia nors kita susisiekimo priemone. Miesto meras jį pasitiko prie vyskupo rūmų durų ir didžiai pasipiktinęs žiūrėjo į nulipantį nuo asilo vyskupą. Keli aplinkui stovį miestiečiai šaipėsi.

– Ponas mere ir ponai miestiečiai! – tarė vyskupas. – Aš matau, dėl ko jūs taip pasipiktinę; jums atrodo per daug įžūlu, kad toks kuklus dvasininkas kaip aš drįsta naudotis tuo pačiu gyvuliu, kuriuo jojo pats Kristus. Prašau patikėti: aš tai darau iš būtino reikalo, o ne dėl tuštybės.

Per savo vizitacijas jis būdavo atlaidus bei švelnus ir ne tiek mokydavo žmones, kiek su jais šnekučiuodavo. Jis nereikalaudavo kažkokių nepasiekiamų dorybių. Argumentų ir sektinų pavyzdžių jis niekuomet toli neieškodavo. Vienos vietovės gyventojams jis nurodydavo pavyzdžiu kaimyninę vietovę. Kantonuose, kurių žmonės nebūdavo gailėstingi neturtėliams, jis sakydavo:

„Pažiūrėkite į Briansono gyventojus. Jie leidžia vargšams, našlėms ir našlaičiams tris dienas pirma visų kitų šienautis bendruomenės pievose. Jie pavargėliams veltui atstato nebetinkamus gyventi namus. Ir Dievas palaimino šį kraštą. Per visą šimtmetį ten nebuvo nė vienos galvažudystės.“

Sodžiuose, kurių gyventojai būdavo godūs pelno ir stengdavosi kuo greičiau nuvalyti savo laukus, jis taip sakydavo: „Pažiūrėkite į Ambreno žmones. Jeigu pjūties metu suserga ir negali dirbti šeimos tėvas, kurio sūnūs tarnauja kariuomenėje, o dukterys dirba mieste, klebonas per pamokslą paragina parapijiečius jam padėti, ir sekmadienį, po mišių, visi sodžiaus žmonės – vyrai, moterys, vaikai – eina į to vargšo lauką, nuvalo jam derlių ir suveža į jo kluoną šiaudus ir grūdus.“

Šeimoms, kuriose vykdavo nesutarimai dėl pinigų ar palikimo, jis sakydavo: „Pažiūrėkite į Devolni kalniečius, ten toks nykus kraštas, kad tenai per penkiasdešimt metų nė karto neišgirsi čiulbant lakštingalos. Taigi, kai ten miršta šeimos galva, sūnus išvyksta sau laimės ieškoti kitur, o visą turtą palieka seserims, kad tos galėtų susirasti vyrus.“

Kantonams, kurių žmonės mėgdavo bylinėtis ir fermeriai nusigyvendavo, besitąsydami po teismus, jis sakydavo: „Pažiūrėkite į geruosius Keiraso slėnio gyventojus. Jų ten trys tūkstančiai. Dieve mano! Juk ten tikra mažutė respublika! Tenai niekas nežino nei teisėjo, nei antstolio. Meras atlieka viską. Jis paskirsto mokesčius, kiekvienam uždedamas pagal sąžinę, dovanai sprendžia ginčus, be jokio atlyginimo padalija vaikams tėvų palikimą; ir tie paprasti žmonės jo klauso, nes jis teisingas vyras.“

Sodžiuose, kuriuose nebūdavo mokytojo, jis vėl primindavo keirasiečius: „Ar žinote, ką jie daro? Nedidelis dvylikos ar penkiolikos kiemų sodžius ne visada išsigali išmaitinti mokytoją, todėl visas slėnis pasisamdo kelis daraktorius, kurie mokydami ir eina iš vieno kaimo į kitą, išbūdami vienur savaitę, kitur dešimt dienų ar dvi savaites. Tokių daraktorių galima rasti mugėse, aš pats jų esu matęs. Juos tuojau galima pažinti, nes jie už skrybėlės

kaspino turi užsikišę žąsies plunksną. Kurie moko tik skaityti, turi vieną plunksną; kurie moko skaityti ir skaičiuoti, turi dvi plunksnas; kurie moko skaityti, skaičiuoti ir lotynų kalbos, turi tris plunksnas. Tie tai jau dideli mokslininkai. Na, ar ne gėda būti tamsuoliais! Darykite kaip Keiraso žmonės!“

Tai šitaip jis kalbėdavo, rimtai ir tėviškai; pritrūkus pavyzdžių, sugalvodavo prilyginimus, tiesiog vedančius į tikslą, neilgus, bet vaizdingus – tokia buvo paties Jėzaus Kristaus kalba, kupina įsitikinimo ir todėl įtikinama.

IV

ŽODIS NESISKIRIA NUO DARBŲ

Kalbėdamas jis būdavo malonus ir linksmas. Jis mokėjo prisitaikyti prie dviejų senučių, kurios gyveno prie jo; kai jis juokdavosi, jo juokas būdavo nuoširdus kaip mokinio.

Ponia Magluar jį mėgdavo vadinti *jūsų aukštybe*.

Vieną kartą jis atsikėlė iš savo krėslu ir priėjo prie knygų spintos pasiimti kažkokios knygos. Ši knyga buvo aukštai, vienoje iš viršutinių lentynų. Būdamas gana žemo stoto, vyskupas jos negalėjo pasiekti.

– Ponia Magluar, – tarė jis, – atneškite man kėdę. Mano aukštybė nepasiekia anos lentynos.

Viena iš jo tolimų giminaičių, grafienė de Lo, susitikdama su juo retai praleisdavo progą neišsiaiščiavusi to, ką ji vadino savo trijų sūnų „viltimis“. Ji turėjo keletą labai senų giminių, kuriems artėjo mirtis, o jų tiesioginiai įpėdiniai buvo jos sūnūs. Jauniausiajam iš trijų sūnų po tolimos tetos mirties buvo užtikrinta gerų šimto tūkstančių livrų renta; antrasis turėjo iš savo dėdės paveldėti diuko titulą; vyresniojo po senelio mirties laukė perystė. Šiaip vyskupas tyliai išklausedavo šiuos nekaltus ir dovanotinus mylinčios motinos pasigyrimus. Tačiau vieną kartą, kai ponia de Lo jam vėl ėmė smulkiai dėstyti visus tuos paveldėjimus ir visas tas „viltis“, jis jai atrodė labiau susimąstęs negu paprastai. Ponia de Lo nutraukė savo pasakojimus ir truputį nekantriai paklausė: „Dieve mano! Bet apie ką gi jūs taip galvojate, pusbroli?“ – „Aš galvoju, – atsakė vyskupas, – apie vieną keistą, rodos, šventojo Augustino posakį: „Dėkite savo viltis į tą, iš kurio nieko nepaveldėsite.“

Kitą kartą, gavęs laišką su pranešimu apie vieno tos vietos bajoro mirtį, kuriame per visą puslapį buvo išsiaiščiavusi ne tik visi velionio titulai, bet ir visi feodaliniai ir bajoriniai visų jo giminių rangai, jis sušuko: „Kokius tvirtus pečius turi giltinė! Stačiai reikia stebėtis, kokią įspūdingą titulų našlą jai lengvapėdiškai užkrovė žmonės ir kaip sąmojingai jie panaudojo net kapą savo tuščiagarbiškumui.“

Progai pasitaikius, jis mėgdavo pajuokauti, bet jo švelnioje pašaipoje beveik visuomet glūdėdavo rimta prasmė. Kartą gavėnios metu į Dinį atvyko jaunas vikaras ir pasakė katedroje pamokslą. Jis pasirodė gana iškalbingas. Jo pamokslo tema buvo gailėstingumas. Jis ragino turtinguosius padėti vargšams, idant išvengtų pragaro, kurį nupiešė baisiomis

spalvomis, ir idant pelnytų rojų, kurį atvaizdavo nepaprastai puikų ir žavingą. Tarp klausytojų buvo vienas turtingas, nuo reikalų pasitraukęs pirklys, truputį lupikautojas, vardu ponas Žeboranas, kuris turėjo susikrovęs pusę milijono, gamindamas storą gelumbę, visokių rūšių saržą ir feską. Ponas Žeboranas niekad gyvenime nebuvo davęs išmaldos jokiame vargšui. Nuo šios dienos žmonės pastebėjo, kad jis kiekvieną sekmadienį duoda vieną su senoms elgetoms prie didžiųjų katedros durų. Tą su jos turėdavo pasidalyti šešios. Kartą vyskupas jį pamatė darant šį gailėstingumo aktą ir šypsodamasis tarė seseriai: „Antai ponas Žeboranas perkasi už vieną su rojaus!“

Kai dalykas būdavo susijęs su labdarybe, vyskupas nenusimindavo, kad ir nieko negaudavo; tokiais atvejais jis surasdavo žodžių, kurie versdavo susimąstyti. Kartą viename iš miesto salonų jis rinko vargšams aukų. Tarp svečių buvo markizas de Šantersjė, senas, turtingas šykštuolis, kuris įsigudrino tuo pačiu metu būti ultraroyalistas ir ultravolterininkas. Tais laikais buvo tokia pakraipa. Vyskupas, prie jo priėjęs, palietė jam ranką ir tarė: „Ponas markize, jūs turite man šiek tiek duoti.“ Markizas atsigrįžo ir šaltai atšovė: „Mon-sinjore, aš turiu savo vargšų.“ – „Tai atiduokite juos man“, – tarė vyskupas.

Kartą katedroje jis pasakė šitokią pamokslą:

„Mylimieji mano broliai, gerieji mano bičiuliai, Prancūzijoje yra vienas milijonas trys šimtai dvidešimt tūkstančių valstiečių namų, kurie turi tik tris angas, milijonas aštuoni šimtai septyniolika tūkstančių, kurie turi dvi angas – duris ir vieną langą, ir pagaliau trys šimtai keturiasdešimt šeši tūkstančiai lūšnų, turinčių tik vieną angą – duris. O šito priežastis yra dalykas, kuris vadinamas durų ir langų mokesčiu. Apgyvendinkite tokiuose butuose vargšų šeimas, senas moteris, mažus vaikus – ir štai jums drugys ir visokios ligos! Deja! Dievas duoda žmonėms orą, o įstatymas jiems jį pardavinėja. Aš nesmerkiu įstatymo, bet aš laiminu Dievą. Izere, Vare, Alpėse, Aukštutinėse ir Žemutinėse, valstiečiai neturi karučių – jie mėsą išnešioja ant pečių; jie neturi žvakių ir žibina sakingas skalas ir virvagalius, išmirkytus dervoje. Šitaip yra Aukštutinio Dofinė kaimuose. Jie kepa duoną kartą per šešis mėnesius; kepa ją ant džiovinto karvių mėšlo. Žiemą jie tą duoną kapoja kirviais ir visą parą mirko vandenyje, kad būtų galima ją valgyti. Broliai, pasigailėkite! Pažiūrėkite, kaip žmonės kenčia aplinkui jus!“

Kilimo provansietis, jis greitai išmoko visas Pietų tarmes ir, progai pasitaikius, varto-davo Žemutinio Langedoko, Žemutinių Alpių ir Aukštutinio Dofinė posakius. Liaudžiai tatau patiko, ir tai žymiai padėjo vyskupui prieiti prie visų širdžių. Pirkiose ir kalnuose jis jautėsi kaip namie. Visų paprasčiausiais, liaudžiai suprantamais žodžiais jis mokėjo pasakyti pačius iškilniausius dalykus. Kalbėdamas visais dialektais, jis įeidavo į visų sielas. Beje, jis vienodai elgėsi ir su aukštuomenės žmonėmis, ir su liaudimi.

Jis nieko nesmerkėdavo paskubomis, neišsigilinęs į visas aplinkybes. Jis sakydavo: „Pažiūrėsime, kuriuo keliu čia atėjo nuodėmė.“

„Buvusiam nusidėjėliui“, kaip jisai šypsodamasis pats save vadindavo, buvo svetimas kraštutinis rigorizmas, ir jis viešai, neraukdamas antakių, kaip daro aršūs švėnteivos, skelbė mokslą, kurį būtų galima trumpai išdėstyti maždaug šitaip:

„Žmogus turi kūną, kuris tuo pačiu jam yra sunki našta ir pagunda. Jisai jį tempia ir jam pasiduoda. Jis turi jį griežtai stebėti, jį žaboti, tramdyti ir jam pasiduoti tik būtiniausiu

atveju. Šiame pasidavime dar taip pat gali slypėti nuodėmė; tačiau šitaip padaryta nuodėmė yra dovanotina. Tai puolimas, tačiau puolimas ant kelių, kuris gali baigtis malda.“

Būti šventam – išimtis; būti teisingam – taisyklė. Klyskite, pulkite, nusidėkite, bet būkite teisingi.

Kiek galint mažiau nusidėti – tai žmogaus įstatymas. Visiškai nenusidėti – tai angelų svajonė. Visa, kas žemiška, pavaldų nuodėmei. Nuodėmė turi patraukimo jėgą.

Kai dėl ko nors visi imdavo garsiai šaukti ir skubėdavo reikšti savo pasipiktinimą, jis sakydavo šypsodamasis: „Oho! Turbūt čia koks nors didelis nusikaltimas, kuriuo nusižengia visi. Štai dėl ko išsigandę veidmainiai taip skuba protestuoti ir apsisaugoti nuo įtarimų.“

Jis buvo atlaidus moterims ir vargšams, nes juos sunkiausiai slegia žmonių visuomenė. Jis sakydavo: „Dėl moterų, vaikų, tarnų, silpnųjų, neturtingųjų ir tamsuolių nuodėmių yra kalti vyrai, tėvai, šeimnininkai, stiprieji, turtingieji ir mokytieji.“

Jis dar sakydavo: „Mokykite neapsišvietusius viso, ko tik galite; visuomenė yra kalta tuo, kad neduoda nemokamo mokslo; ji atsako už tą tamsą, kurią pati skleidžia. Kai siela klaidžioja sutemose, joje bręsta nuodėmė. Kaltas yra ne tas, kuris nusideda, bet tas, kuris sudarė patamsius.“ Kaip matote, jis turėjo keistą ir savotišką būdą spręsti apie daiktus. Aš įtariu, kad jisai jį paėmė iš Evangelijos.

Kartą viename salone jis išgirdo kalbant apie vieną baudžiamąją bylą, kurioje buvo vedamas tardymas ir kurią teismas netrukus turėjo nagrinėti. Vienas vargšas žmogelis iš meilės moteriai su kūdikiu, kurį su ja turėjo, atsidūręs be jokių lėšų, pradėjo dirbti netikrus pinigų. Netikrų pinigų dirbimas tais laikais dar buvo baudžiamas mirtimi. Moteris buvo suimta bemėginanti išleisti pirmą to vyriškio padirbtą monetą. Ji atsidūrė kalėjime, bet įrodymų tebuvo tikrai prieš ją. Ji viena galėjo išduoti savo mylimąjį ir jį pražudyti, jeigu būtų prisipažinusi. Ji neigė. Ją imta griežčiau tardyti. Ji užsispyrusi tebeneigė toliau. Tuomet karališkajam prokurorui šovė į galvą puiki mintis. Jis apšmeižė mylimąjį, primetęs jam neištikimybę ir, gudriai parinkęs nuotrupas iš jo laiškų, įtikino nelaimingąją, kad ji turinti konkurentę ir tas vyriškis ją apgaudinėjęs. Tada, pavydo įsiutinta, ji savo meilužį įdavė, viską prisipažino, viską patvirtino. Vyriškio laukė neišvengiama pražūtis. Artimiausiu laiku jis turėjo būti teisiamas Ekse kartu su savo bendrininke. Visi kalbėjo apie tą įvykį, ir kiekvienas gėrėjosi prokuroro apsukrumu. Paleidęs į darbą pavydą, jis iš rūstybės išgavo tiesą, o iš keršto – teisingumą. Vyskupas viso to klausėsi tylėdamas. Kai visi nutilo, jis paklausė:

– Kur bus teisiamas tas vyriškis ir ta moteris?

– Prisiekusiųjų teisme.

– O kur bus teisiamas ponas karališkasis prokuroras? – vėl paklausė vyskupas.

Dinyje atsitiko tragiškas įvykis. Vienas žmogus buvo nuteistas mirti už galvažudystę. Šis nelaimingasis buvo ne per daug mokytas, bet ir ne visiškai beraštis. Visas miestas smalsiai sekė bylą. Išvakarėse tos dienos, kada buvo paskirta pasmerktojo egzekucija, susirgo kalėjimo kapelionas. Reikėjo surasti, kas būtų prie pasmerktojo paskutines jo gyvenimo akimirkas. Kreiptasi į kleboną. Tasai nesutiko ir, regis, pasakė: „Tai ne mano reikalas. Kuriam galui aš užsikrausiu tokią naštą ir terliosiuosi su tuo virvių šokiku; aš taip pat sergu, ir apskritai man ten ne vieta.“

Apie šį atsakymą pranešta vyskupui, ir tasai tarė: „Klebonas sako tiesą. Ten vieta ne jam, bet man.“

Nieko nelaukdamas jis nuvyko į kalėjimą, nusileido į „virvių šokiko“ kamerą, kreipėsi į jį vardu, paėmė jo ranką ir pradėjo su juo kalbėtis. Vyskupas su juo išbuvo visą dieną ir visą naktį, užmiršęs maistą ir miegą, meldamas Dievą išgelbėti pasmerktojo sielą ir meldamas pasmerktąjį gelbėti savo sielą. Jis jam papasakojo apie aukščiausias tiesas, kurios drauge yra ir visų paprasčiausios. Jis buvo jam tėvas, brolis, bičiulis, o vyskupas tik tam, kad jį palaimintų. Jį ramindamas ir guosdamas, jisai apšvietė jį. Tasai žmogus turėjo mirti nevilties apimtas. Mirtis jam buvo lyg praraja. Jis stovėjo drebedamas prie šio grėslaus slenkščio ir su siaubu traukėsi atgal. Jis nebuvo toks nemokša, kad būtų visiškai abejingas. Pasmerkimas mirti jį giliai sukrėtė ir tarytum pramušė vienur kitur aplink jį tą sieną, kuri mus skiria nuo visatos paslapties ir kurią mes vadiname gyvenimu. Jis be atvangos žiūrėjo pro šias fatališkas spragas į tai, kas yra anapus šio pasaulio, bet matė vien tiktai tamsą. Vyskupas jam padėjo išvysti šviesą.

Kitą rytą, kai ateita paimti nelaimingojo, vyskupas buvo prie jo. Jisai išėjo su juo vilkėdamas violetine mantija, su vyskupo kryžiumi ant krūtinės, jis pasirodė miniai greta virvėmis surišto nusidėjėlio.

Drauge su juo jis ėlip į vežimą, drauge su juo užkopė ant ešafoto. Pasmerktasis, vakar toks niūrus ir prislėgtas, dabar spindėte spindėjo. Jis jautė sieloje rimtį ir pasiklivė Dievu. Vyskupas jį apkabino ir tą akimirksnį, kai turėjo nukristi giljotinos peilis, jam tarė: „Ką žmonės nužudo, tą prikelia Dievas; tas, kurį atstumia broliai, atranda tėvą. Melskis, tikėk, ženk į amžinąjį gyvenimą! Tenai mūsų tėvas!“ Kai vyskupas lipo nuo ešafoto, kažkas jo žvilgsnyje privertė minią prasiskirti prieš jį. Žmonės nežinojo, kuo labiau stebėtis: ar jo veido blyškumu, ar didžiu giedrumu. Grįžęs į savo kuklią buveinę, kurią šypsodamasis vadindavo *savo rūmais*, jis tarė seseriai: „Aš ką tik atlikau pontifikalines mišias.“

Kadangi patys kilniausi poelgiai dažnai lieka nesuprasti, atsirado mieste žmonių, kurie, aiškindami šį monsinjoro žygį, kalbėjo: „Tai – pozavimas.“ Beje, taip šnekėta tiktai salonuose. O liaudis, kuri nelinkusi šventuose veiksmuose įtarti blogų minčių, buvo sujaudinta ir žavėjosi.

O dėl vyskupo, tai giljotinos vaizdas jam buvo toks didelis smūgis, nuo kurio jis ilgai negalėjo atsipeikėti.

Iš tikrųjų, stūksantis prieš akis ešafotas perkelia žmogų į kažkokį haliucinacijos būvį. Kol savo akimis nesate matę giljotinos, jūs galite mažiau ar daugiau abejingai žiūrėti į mirties bausmę, galite nepareikšti savo nuomonės, galite sakyti ir „taip“, ir „ne“, bet, kartą ją pamatčius, tatai sukrečia jus taip giliai, kad turite galutinai apsispręsti, ar esate už, ar prieš. Vieni ja žavisi, kaip de Mestras; kiti, kaip Bekarija, ja šlykštisi^{*}. Giljotina – tai įstatymo sutirštini-mas; jos vardas *vindicta*^{*}; ji nėra neutrali ir neleidžia jums pasilikti neutraliems. Jos vaizdas žmogui sukelia šurpą, ir tas šurpas yra visų paslaptiškiausias. Visos socialinės problemos pastato aplink giljotinos peilį savo klaustukus. Ešafotas – tai pamėklė. Ešafotas nėra lentinė pakyla, ešafotas nėra mašina, ešafotas nėra bedvasis mechanizmas, padarytas iš medžio, geležies ir vinių. Atrodo, kad tai savotiškas gyvas padaras, turįs kažkokią nelemtą iniciatyvą;

* Vindicta – bausmė (lot.).

sakytumei, kad ši pakyla regi, kad ši mašina girdi, kad šis mechanizmas supranta, kad šis medis, ši geležis ir šios virvės turi savo valią. Klaikiame kliedesy, kuris apima sielą pamačius ešafotą, jis atrodo nuožmus ir sąmoningas dalyvis to, ką daro. Ešafotas – budelio bendrininkas; jis ryja žmogų; jis ėda jo kūną, geria jo kraują. Ešafotas – savotiška pabaisa, padaryta teisėjo ir dailidės, šmėkla, kuri atrodo gyvenanti savotišką klaikų gyvenimą, pagimdytą nesuskaitomų jo aukų mirties.

Įspūdis buvo baisus ir gilus; kitą dieną po egzekucijos ir dar daug dienų po to vyskupas atrodė prislėgtas. Beveik nenatūrali rimtis, kuri jį buvo apėmusi šiurpiąją akimirką, dingio; visuomeninio teisingumo šmėkla įkyriai jį persekiojo. Vyskupas, kuris paprastai su tokiu džiaugsmingu pasitenkinimu sugrįždavo atlikęs bet kurią savo pareigą, dabar atrodė, lyg darytų sau kokią priekaištą. Kartais jis pradėdavo pats su savimi kalbėti ir pusbalsiu murmėdavo niūrius monologus. Vieną vakarą jo sesuo štai ką išgirdo jį kalbant ir įsidėmėjo: „Nemaniau, jog tatai gali būti taip baisinga. Nusikaltimas taip įsigilinti į Dievo įstatymus, kad jau nebepastebi žmonių įstatymų. Mirtis priklauso tik Dievo valiai. Kokią teisę turi žmonės kėsintis į šį nesuvokiamą dalyką?“

Ilgainiui šie įspūdžiai neteko savo aštrumo ir, galimas daiktas, išdilo jo atmintyje, tačiau žmonės pastebėjo, kad vyskupas nuo to laiko vengė eiti egzekucijų aikšte.

Vyskupą Mirielį buvo galima bet kuriuo metu šauktis prie ligonių ir mirštančiųjų patalo. Jis žinojo, kad tai ir yra jo svarbiausia pareiga ir jo svarbiausias darbas. Našlių ir našlaičių šeimoms jo nereikėjo kviestis – jis pats ateidavo. Jis mokėjo ištisas valandas tylėdamas sėdėti šalia vyro, netekusio mylimos žmonos, arba šalia motinos, netekusios savo kūdikio, tačiau žinodamas, kada reikia tylėti, jis taip pat žinojo, kada reikia kalbėti. O nuostabūs guodėjas! Jis nesistengdavo dildyti skausmą užmarštimi, bet, priešingai, stengdavosi jį pagilinti ir sutaurinti viltimi. Jis sakydavo: „Saugokitės galvoti apie mirusius ne taip, kaip reikia. Užmirškite tai, kas trūnija. Atidžiai stebėkite ir išvysite gyvą ugnelę danguje – tai jūsų brangaus velionio siela.“ Jis žinojo, kad tikėjimas turi gydomąją galią. Jis stengdavosi pamokyti ir nuraminti nevilties apimtą žmogų, nurodydamas jam pavyzdžiu žmogų, pasidavusį savo likimui, ir pakeisti širdgėlą, nukreipusią žvilgsnį į kapą, tokia širdgėla, kuri žiūri į žvaigždes.

V

MONSINJORAS BJENVENIU PER ILGAI DĖVI SUTANAS

Vyskupo Mirielio privatus gyvenimas atspindėjo tas pačias mintis kaip ir jo visuomeninis gyvenimas. Laisva valia priisiimtas neturtas, kuriame gyveno Dinio vyskupas, būtų rimtas ir žavingas reginys kiekvienam, kas būtų turėjęs progos stebėti jį iš arti.

Kaip visi seni žmonės ir daugumas mintytojų, jis miegojo mažai. Užtat šis trumpas miegas būdavo kietas. Rytą jis valandą susikaupdavo apmąstymuose, paskui laikydavo mi-

šias katedroje arba savo koplytėlėje. Po mišių pusryčiaudavo valgydamas ruginę duoną, ją pavilgydamas savo paties karvių piene. Paskui jis dirbdavo.

Vyskupas – labai užsiėmęs žmogus; kiekvieną dieną jam tenka priimti kurijos sekretorių, kuris paprastai yra kanauninkas, ir beveik kasdien – kapitulos narius. Jis turi kontroliuoti kongregacijas, teikti privilegijas, peržiūrėti visą krūvą dvasinės literatūros, maldaknyges, diecezijos katekizmus, brevijorius ir t. t., rašyti ganytojiškus laiškus, tvirtinti pamokslus, taikinti klebonus su merais, vesti bažnytinę korespondenciją, administracinę korespondenciją – iš vienos pusės valstybė, iš kitos – šventasis sostas, žodžiu – tūkstančiai reikalų.

Laiką, atlikusį nuo galybės šitų reikalų, pamaldų ir brevijoriaus, pirmiausia jis skirdavo vargšams, ligoniams ir sielvarto prislėgtiesiems; laiką, atlikusį nuo daugybės prislėgtųjų, ligonių ir vargšų, jis skirdavo darbui. Kartais jis kasinėdavo savo sodelyje, kartais skaitydavo ir rašydavo. Vieną ir antrą darbus jis vadino tuo pačiu žodžiu: *sodininkauti*. „Protas – tai sodas“, – sakydavo jis.

Dvyliką vyskupas pietaudavo. Pietūs būdavo panašūs į pusryčius. Apie antrą valandą, jei oras pasitaikydavo gražus, jis išeidavo iš namų ir vaikščiodavo mieste arba už miesto, dažnai užsukdamas į vargingas lūšnas. Daug kas jį matydavo žingsniuojant vieną, paskendusį savo mintyse, nuleistomis akimis, pasiramsčiuojantį ilga lazda, apsilikusį labai šiltu violetiniu vatinuku, apsiavusį storos odos korpėmis ir violetinėmis kojineis, užsidėjusį plokščią trikampę skrybėlę, papuoštą storais auksiniais kutais prie kiekvieno kampo.

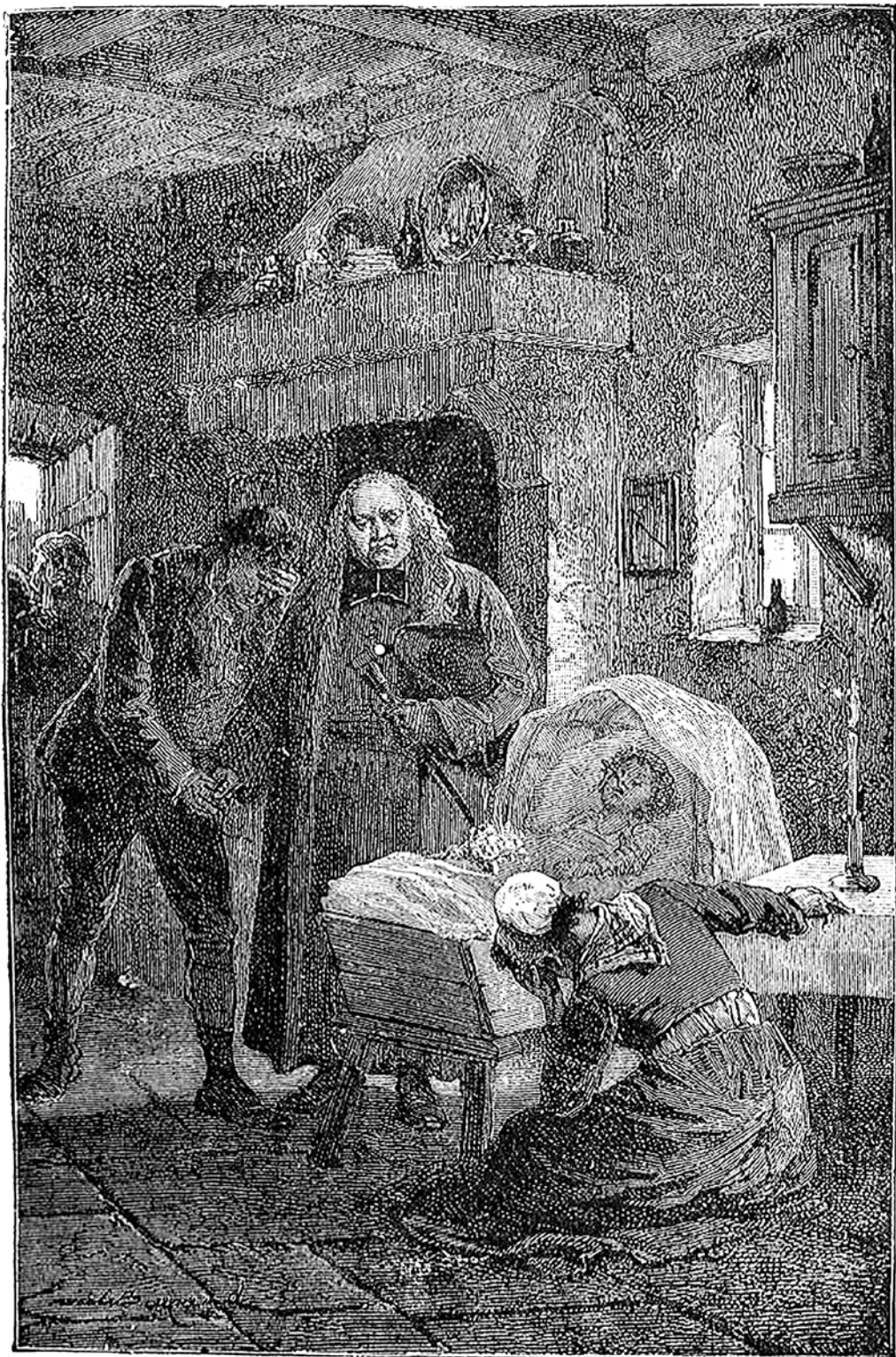
Kur tik jis pasirodydavo, visur būdavo šventė. Galėjai sakyti, kad drauge su juo padvelkdavo šiluma ir šviesa. Vaikai ir seni žmonės išeidavo ant slenksčio pasitikti vyskupo, kaip eitų pasitikti saulės. Jis laimindavo, ir jie jį laimindavo. Į jo namus būdavo parodoma kiekvienam, kuriam ko nors reikėdavo.

Šen bei ten jis sustodavo, kalbėdavo su mažais berniukais ir mergytėmis ir šypsodavosi jų motinoms. Vargšus jis lankydavo, kai turėdavo pinigų; kai pinigų neturėdavo, lankydavo turtinguosius.

Savo sutanas jis dėvėdavo labai ilgai, o kad niekas to nepastebėtų, be savo violetinio vatinuko į miestą niekuomet neišeidavo. Vasarą tatau būdavo nelabai patogus.

Vakare, pusiau devintą, jis drauge su seserimi vakarieniaudavo, ponias Magluar stovėdavo už jų ir jiems patarnaudavo prie stalo. Nieko negalėjo būti kuklesnio už šias vakarienes. Vis dėlto, jei kuris klebonas pasilikdavo pas vyskupą vakarienės, ponias Magluar pasinaudodavo ta proga ir patiekdavo monsinjorui kokią nors puikią ežerų žuvį, kokią kalnų paukštelį ar žvėrelį. Kiekvienas klebonas sudarydavo pretekstą gerai pavalgyti; vyskupas tam neprieštarėdavo. Paprastai gi vakare jis valgydavo tik vandenyje virtų daržovių ir sriubos su alyva. Dėl to mieste sakydavo: „Jeigu vyskupas nevaišina klebono, tai pats valgo kaip trapistas.“

Po vakarienės jis kokią pusvalandį kalbėdavosi su panele Batistina ir ponias Magluar; paskui eidavo į savo kambarį ir vėl imdavo rašyti čia atskiruose lapeliuose, čia kokio nors folianto paraštėje. Jis buvo apsišvietęs žmogus ir net truputį mokslininkas. Jis paliko penkis ar šešis gana įdomius rankraščius; be kita ko, samprotavimą apie šį Mozės Pradžios knygos posmą: „Pradžioje Viešpaties dvasia plevėno viršum vandenų.“ Šį posmą jis

Guodėjas

sugretina su trimis tekstais: su arabų versija, kuri byloja: „Dievo vėjai pūtė“; su Juozapu Flavijum, kuris rašo: „Vėjas iš viršaus lėkė į žemę“; pagaliau su chaldėjų Onkeloso parafraze: „Vėjas, ateinąs iš Dievo, pūtė viršum vandenų.“ Kitame samprotavime jis nagrinėja teologinius raštus Hugo, Ptolemaido vyskupo, šios knygos autoriaus prodėdės, ir nustato, kad šiam vyskupui taip pat priklauso įvairūs smulkūs veikalai, išleisti praeitame šimtmeityje Barleikuro pseudonimu.

Kartais skaitymo vidury, vis tiek, kokia jo rankose būtų buvusi knyga, jis staiga giliai susimąstydavo, o paskui atsipeikėjęs įrašydavo kelias eilutes tos pačios knygos lapuose. Šios eilutės dažnai neturi jokio ryšio su tos knygos turiniu. Štai prieš mūsų akis pastaba, jo įrašyta paraštėje tomo, turinčio pavadinimą „Lordo Žermeno susirašinėjimas su generolais Klintonu ir Kornvaliu ir su Amerikos karinio laivyno admirolais. Parduodama Versalyje, Puanso knygyne, ir Paryžiuje, Piso knygyne, Augustiniečių krantinė.“

Toji pastaba šitokia:

„O tu, kursai esi!

Ekleziastas vadina tave Visagalybe, Makabiejai vadina tave Kūrėju; Laiške efeziečiams tu vadinamas Laisve; Baruchas vadina tave Begalybe; Psalmės vadina tave Išmintimi ir Tiesa; Jonas vadina tave Šviesa; Karalių knyga vadina tave Viešpačiu; Mozės Išėjimo knyga vadina tave Apvaizda; Kunigų knyga – Šventybe; Ezdras – Teisingumu; Visata vadina tave Dievu; žmogus vadina tave Tėvu; bet Saliamonas vadina tave Gailestingumu, o tai pats gražiausias iš visų tavo vardų.“

Apie devintą valandą vakaro abidvi moterys pasitraukdavo į savo kambarius viršuje, palikdamos jį vieną apatiniame aukšte iki ryto.

Dabar turime papasakoti apie Dinio vyskupo butą, idant skaitytojas turėtų apie jį aiškų supratimą.

VI

KAM JIS PAVEDĖ SAUGOTI SAVO NAMUS

Namas, kuriame gyveno vyskupas, buvo, kaip sakėme, dviejų aukštų: trys kambariai apatiniame aukšte ir trys antrajame, o viršuje – pastogės patalpa. Už namų buvo ketvirtadalis arpano* didumo sodas. Moterys turėjo užėmusios antrąjį aukštą. Vyskupas gyveno apačioje. Pirmasis kambarys, stačiai į gatvę, buvo jo valgomasis, antrajame jis miegojo, trečiasis buvo koplyčia. Iš koplyčios galėjai išeiti tiktai per miegamąjį, o iš miegamojo – per valgomąjį. Koplytėlės gale buvo uždara niša su lova, skirta svečiams. Šią lovą vyskupas pavesdavo miestelių kunigams, savo ar parapijos reikalais atvykstantiems į Dinį.

Ligoninės vaistinė – nedidelis pastatėlis, prišlietas prie namo iš sodo pusės, – buvo paversta virtuve ir sandėliu.

* Apranas – 51 aras.

Be to, sode stovėjo tvartas, buvusi ligoninės virtuvė, kuriame vyskupas dabar laikė dvi karves. Kad ir kiek jos duodavo pieno, pusę jo kiekvieną rytą jis nusiųsdavo į ligoninę. „Aš moku savo dešimtinę“, – sakydavo jis.

Jo kambarys buvo gana didelis, todėl žiemą jį prikūrenti būdavo sunkoka. Malkos Dinyje labai brangios, todėl vyskupas sumanė padaryti karvidėje lentinę pertvarą ir ten įsitaisė nedidelę patalpą. Tenai jis praleisdavo ištisus vakarus didelių šalčių metu. Šią patalpėlę jis vadino savo „žiemos salonu“.

Tame žiemos salone, kaip ir valgomajame, nebuvo kitų baldų, tik paprastas keturkampis medinis stalas ir keturios šiaudinės kėdės. Be to, valgomąjį puošė senas bufetas, nudažytas rausvais klijiniais dažais. Iš panašaus bufeto, prideramai užtiesto baltomis staltiesėmis ir popieriniais karpiniais, jis pasidarė altorių, kuris teikė neblogą išvaizdą koplytėlei.

Jo turtingosios atgailininkės ir dievobaimingosios Dinio moterys kelis kartus buvo sumetusios pinigų naujam gražiam altoriui įtaisyti monsinjoro koplyčioje; jis kiekvieną kartą priimdavo pinigus ir juos atiduodavo vargšams. „Gražių gražiausias altorius, – sakydavo jis, – tai paguosto nelaimingojo siela, už tai dėkojanti Dievui.“

Koplytėlėje buvo dvi šiaudinės klaupkelės ir taip pat šiaudinis krėslas jo miegamajame. Jeigu taip atsitikdavo, kad jam reikėdavo priimti iš karto septynis ar aštuonis svečius – prefektą ar generolą, ar įgulos pulko vadovybę, ar kelis seminarijos klierikus, – tada tekdavo atsinešti kėdes iš tvarto, iš žiemos salono, klaupkeles iš koplyčios ir krėslą iš miegamojo; šitaip būdavo galima surinkti vienuolika kėdžių lankytojams. Kiekvieną kartą atsilankius svečiams būdavo ištuštinami kiti kambariai.

Kartais atsitikdavo, kad susirinkdavo dvylika; tada vyskupas, gelbėdamas padėtį, pats atsistodavo prie židinio, jei būdavo žiema; o jei būdavo vasara, tai pasiūlydavo svečiams pasivaikščioti sode.

Tiesa, nišoje stovėjo dar viena kėdė, bet jos šiaudai buvo labai nutriušę ir ji laikėsi tik ant trijų kojų, todėl ant jos galėjai sėdėti tik ją prišliejęs prie sienos. Beje, panelė Batistina taip pat turėjo savo kambaryje didžiulį medinį krėslą, kažkada paauksuotą ir išmuštą marga kiniška tafta, bet tą krėslą į antrąjį aukštą reikėjo iškelti pro langą, nes laiptai pasirodė per siauri; taigi būdai ištikus juo negalėjai pasinaudoti.

Panelė Batistina kažkada puoselėjo ambicingą svajonę įtaisyti saloninius baldus: lenktus raudonojo medžio krėslus ir sofą, išmuštus geltonu Utrechto aksomu su rozetėmis. Šitai būtų kainavę mažiausia penkis šimtus frankų, todėl, pamačiusi, kad per penkerius metus jai pavyko sutaupyti šiam reikalui tik keturiasdešimt du frankus ir dešimt su, ji galų gale nuo šios svajonės atsisakė. Beje, kas gi pasiekia savo idealą?

Nėra nieko lengviau, kaip įsivaizduoti vyskupo miegamąjį. Stiklinės durys į sodą, priešais duris – lova, geležinė ligoninės lova su žalios saržos baldakimu; prie lovos, anapus užuolaidos, – tualetas reikmenys, rodantys dar senus, elegantiškus aukštesnės visuomenės žmogaus papročius; dvi durys: vienos netoli židinio, į koplyčią; antros ties knygų spinta, į valgomąjį; biblioteka – didelė pilna knygų stiklinė spinta; židinys iš medžio, nudažyto kaip marmuras, paprastai nekūrenamas; židinyje – pora geležinių trikojų malkoms padėti, priešakiname gale papuoštų dviem kažkada pasidabruotomis vazomis su girliandomis ir išdrožomis, – savotiška prabanga, kurią galima sutikti vyskupų namuose; viršum židinio,

kur paprastai įtaisomas veidrodis, – varinis, kitados pasidabruotas kryžius ant juodo nusišėrusio aksomo mediniuose rėmuose su nusitrynusiu paauskinimu. Prie stiklinių durų – didelis rašomasis stalas su rašaline, apkrautas krūva popierių ir storomis knygomis. Priešais stalą – šiaudinis krėslas. Prie lovos – klaupkelė, atsinešta iš koplytėlės.

Ant sienos, iš abiejų lovos pusių, kabėjo du portretai ovaliniais rėmais. Trumpi įrašai paausintomis raidėmis blyškiam drobės fone prie figūrų bylojo, kad vienas portretas vaizduoja abatą Šaljo, Sen Klodo vyskupą, o antrasis – abatą Turto, Agdo generalvikarą, Gran Šano abatą, priklausiusį cistersų ordinui, Šartro diecezijoje. Paveldėjęs šį kambarį iš ligoninės, vyskupas rado čia tuos portretus ir juos paliko. Tai buvo dvasininkai ir, galimas daiktas, aukotojai – dvi priežastys, kad jisai juos gerbtų. Apie tas asmenybes jis tiek nežinojo, kad karalius tą pačią dieną – 1785 m. balandžio 27 d. – vieną iš jų paskyrė vyskupu, o antrą – generalvikaru. Kai ponია Magluar tuodu paveikslus nuėmė, norėdama nuo jų nuvalyti dulkes, vyskupas ir pastebėjo šią aplinkybę, išblėsusiu rašalu užrašytą pageltusiam nuo laiko popierėlyje, keturiomis plotkelėmis prilipintame kitoje Gran Šano abato portreto pusėje.

Prie miegamojo lango kabėjo senoviška storos vilnonės medžiagos užuolaida, kuri buvo tokia nusidėvėjusi, jog ponია Magluar, kad nereikėtų daryti išlaidų naujai, turėjo per patį vidurį padaryti didelę siūlę. Toji siūlė vaizdavo kryžių. Vyskupas dažnai jį rodydavo kitiems, sakydamas: „Kaip gražu!“

Visi be išimties namo kambariai, tiek pirmame aukšte, tiek antrame, buvo išbaltinti kalkėmis – kaip daroma kareivinėse ir ligoninėse.

Pastaraisiais metais, kaip mes tuojau pamatysime, ponია Magluar panelės Batistinos kambaryje po kalkių dažais pastebėjo kažkokią tapybą, seniau puošusią sienas. Matyti, anksčiau šie namai, prieš juos paverčiant ligonine, buvo miesto seniūnų susirinkimų vieta. Tuo reikia ir aiškinti šį išpuošimą. Kambariai buvo grįsti raudonomis plytomis, plaunami kiekvieną savaitę, o prie kiekvienos lovos gulėjo patiestas šiaudinis kilimėlis. Be kita ko, visą butą, nuo apačios iki viršaus, tos dvi moterys laikė pavyzdingoje švaroje. Švara buvo vienintelė prabanga, kurią leido vyskupas. Jis sakydavo: „Šitai nieko neatima iš vargšų.“

Vis dėlto reikia pripažinti, kad iš jo buvusių turtų jam dar buvo likę šeši sidabriniai stalo komplektai ir didelis samtis sriubai pilstyti, kurių ištaigingas blizgėjimas ant storos baltos drobinės staltiesės kiekvieną dieną džiugindavo ponios Magluar akį. Kadangi mes čia vaizduojame Dinio vyskupą tokį, koks jis iš tikrųjų buvo, tai turime pridurti, kad jis ne vieną kartą yra pasakęs: „Man ne taip lengva būtų atsisakyti papročio valgant naudotis šiuo sidabrinu servizu.“

Reikia pridurti, kad, be šito sidabrinio servizo, vyskupas dar turėjo dvi dideles masyvias sidabrines žvakides, kurias buvo paveldėjęs iš savo tolimos tetos. Žvakidės su dviem vaškinėmis žvakėmis paprastai stovėdavo ant vyskupo židinio. Jei pas vyskupą pietaudavo koks nors svečias, ponია Magluar uždegdavo žvakes ir abidvi žvakides pastatydavo ant stalo.

Vyskupo miegamajame, viršum lovos galvūgalio, buvo nedidelė sieninė indauja, į kurią ponია Magluar kiekvieną vakarą sudėdavo ir užrakindavo tuos šešis sidabrinus stalo komplektus ir samtį. Reikia pasakyti, kad raktą ji niekuomet neištraukdavo.

Sodą, kurio vaizdą kiek gadino tie gana nepatrauklūs trobesiai, apie kuriuos mes kalbėjome, sudarė keturios persikertančios alėjos, spinduliais einančios nuo sutekamojo šulinio,